

KRIITIKA KUVAND JA KUVANDIKRIITIKA

Sissevaade 2007. aasta kirjanduskriitikasse

PRIIT KRUUS

1. Algus

Selle artikli kirjutamise jooksul tekib ilmselt rohkem kui korra kiusatus teha mõni järsk ja selge järeldus – kiusatus on seda suurem, et on tahtmine 2008. aastal kokkuvõtva hinnanguna kuulutada eesti kirjanduskriitika küpsemaks saamist.

Alustada võiks tagasivaatega lähiajalukku. Minu enda esimene kirjanduskriitiline kilomeetripost asetuks millenniumivahetusse, seega aega, mil suurimad keemiskatlad kultuurilise paradigma muutumise, meediapildi ja kriitika poeetika vabanemise ja uuenemisega olid ära olnud (1990. aastate suured skandaalid, kampade kaupa uute noorte ilmumine kirjandus- ja kultuurirubriikidesse) ja saabunud oli vähenõudlikum aeg. 2001. aasta märgib tõenäoliselt ühte perioodi kirjanduskriitikas, mida võib kirjeldada kui professionaalse lõtvuse ja kriitiku rolli ähmastumise aega.

Kui küsida, millised järeldused tuleb 2007. aasta kriitika kohta kindlasti talletada, siis positiivne areng, selge edasimineku sajandialguse tasemest on minu arvates neist esimene. Selgituseks heidame koos 2001. aasta kirjanduskriitika ülevaataja Mele Pestiga tagasipilgu, et pilt silme ette kerkiks: „Halvematel juhtudel ununeb raamat sõnavõtu käigus sootuks. Loomulikult on ka tekstilähedasemaid arvustusi, aga need on tugevas vähemuses. [...] Tugevalt torkab silma metateksti vohamine arvustustes. Ligi pooled tekstid algavad arutlusega arvustuse žanri olemusest. Kasutatakse mitut algust, millest esimene lõpeb lausega „---aga nii vist ei sobi arvustust kirjutada”. Räägitakse oma sidemest arvustuse tellijaga, raskustest selle kirjatüki paberile tirimisel jne (Pesti 2002).

M. Pesti kirjeldatud pilt on äratuntav ja kindlasti on tema märkused ja tähelepanekud viimase kuue aasta jooksul nii mõnelgi seminaril ja vestlusringil läbi arutatud. 2007. aasta kriitika läbilügenuna paistab mulle, et praegusel ajal niisugune kirjeldus enam ei kehti ja kirjanduskriitika paistab olevat paranenud. Kui sellele osutavaid märke punkthaaval lahti kirjutada, siis on tulemus järgmine:

a) arvustuste kirjutajad suhtuvad vähem ebalevalt oma kriitikurolli – kõikide arvustuste seast oli võimalik leida ainult 1–2 sellist, mis tegelesid kriitiku enesemääratlemise või -tunde küsimustega;

b) kriitikud ja kriitikatoimetajad mõtestavad avalikult oma rolli, aga mitte arvustustes, vaid eraldiseisvates kirjutistes – seda tõestavad mitmed mõttevahetused nendel teemadel, eriti Sirbis;

c) arvustustes ühendatakse enamasti loov lugemine ettevaatliku hinnanguga (mitte pinnapealne lugemine äärmusliku hinnanguga);

d) kriitikatoimetajate nõudlikkus ja avalikult kriitiline hoiak kaastöölisesse;

e) palju vähemaks on jäänud kirjanduspoliitilist positsioonimängu ja kamaadlikku jutuveeretamist, mis tuleneb ilmselt tõigast, et kriitikapildist on kadunud tähelepanu- ja enesetõestamisnäljas uustulnukate rühmitused, aga niisamuti on praktiliselt kadunud formaadioskamatud heietused, mida toodavad resigneerunud vanakirjanikud (siin on mõistagi uute pealekasvamise oht).

2. Lähtekohad

Kriitikute suhtumine oma rolli ja kriitikatoimetajate tegevus – ning üldse laiem mõttevahetus kriitika teemal – pole juhuslikult eelnenud loetelu esimesed punktid. 2007. aasta kirjanduskriitikasse sissevaadet tehes puutume kokku just kriitiku ja kriitika kuvandi ehk avalikkuses nende suhtes tekkinud hinnangute ja suhtumiste kogumiga.

Möödunud kriitika-aastasse sissevaate tegemiseks olen läbi lugenud aasta jooksul kirjandusajakirjades ilmunud ilukirjandusteoste kirjutatud arvustused (arvuline jaotumine: Loomingus 40, Vikerkaares 29, Värskes Rõhus 16, Keeles ja Kirjanduses 2). Ajalehtedes (Postimees, Eesti Päevaleht ja Eesti Ekspress) ilmunud arvustuste koguarvu ei ole ma kokku rehkendanud, vaid piirdun üldiste avaldamispõhimõtete ja mahtude kirjeldusega. Ajakirjadest on kõrvale jäänud Akadeemia kui sekundaartekstide arvustuste avaldaja; ajalehtedest Maaleht ja SL Õhtuleht, millel on kriitikapildis marginaalne koht ja seega annaks nende käsitlemine vähe juurde.

3. Kriitika kuvand

Kirjanduskriitika üle arutleti 2007. aastal pidevalt ja õpetlikult – see on taseme tõusu kõrval teine järeldus 2007. aasta kohta. Murevankri eestvedajaid on R. Veidemann: „Ehk teisisõnu: kirjandus elab oma veealust afaatilist elu, mille tunnistuseks on küll ilmumisteed, müügiedetabelid, aga pole kirjanduslikku dialoogi. Ja mis elu elab kriitika, selle dialoogi esmane kindlustaja, kui kriitikas leiab vastukaja vaid viiendik ilmuvast toodangust? Sama üksildast elu kui kirjanduski” (Veidemann 2006b).

Kirjanduskriitika on muutunud tõesti promoveerivaks, sest tähtsa rolli kriitikas on haaranud kirjastajad: Eesti Päevalehe Arkaadias promoveeritakse ajalehe enda kirjastuse väljaantavaid klassika uustrukke (omaette nähtus ses vallas on rubriik „Romaaniülikool”); Postimehes ilmub igakuiselt kirjastuste liidu häälekandja Raamat. Kriitik on (eriti päevalehtede külgedel) kirjastuste loodud ärikuvandite kinnitaja (või harvem ümberlukkaja), suuresti tehakse koostööd ja toimub karglemine ühtede ja samade lööknimete ümber: aastapreemiad, romaanivõistlus(t)e võitjad, suurte kirjanike mälestusteraamatud jne.

Karmimaid hoiakuid seoses kriitika ja kirjastuste teineteisele lähenemisega oli Marek Tamm, kes heitis sõnadega „kriitika on müügis” ette Eesti Päevalehe kommet müüa raamatuarvustuste pinda kirjastajatele (Tamm 2007).

Kriitikute professionaalse taseme tõusu on „promoveerinud” juba paar aastat paar-kolm kirjandustoimetajat, kes on korduvalt pöördunud raamatu-arvustajate poole avalikult didaktilisel moel. Meeldejäävaimaks on paljutsiteeritud Märt Väljataga „Paar palvet retsensendile” (Väljataga 2005), mida saab tulevikuski kasutada koolis ja ülikoolis tänuväärse õppematerjalina, kus korratakse üle arvustuse elementaarsed reeglid. Vahetult järgnes sellele artiklile kriitikute ja kriitikatoimetajate küsitlus, kus teiste seas ütles Loomingu toimetaja Indrek Mesikepp otsesõnu: „Seda, et täiskasvanud haritud inimesed lähtuksid kriitikutena enesedistsipliinist ja vastutustundest, ei ole vist palju nõuda” (Mesikepp 2005).

2007. aastal jätkas Sirp oma lehekülgedel alustatud kampaaniat meeldetuletuste ja edasiarenduste vormis: rubriigis „Hetkepilt” saavad kirjanikud sõnastada oma suhtumist kriitikasse ning suvel järgneb intrigeeriv etendus, mis asendab mõttevahetuse sõnasõjaga: Jürgen Rooste järel kirjandustoimetajana tööle asunud Jan Kaus avaldab kahtlust, kas on mõtet üritada kõikide raamatuid kajastada (Kaus 2007a), Toomas Raudam seepeale haavub, selgitab oma seisukohti (kõigi kirjanike liidu liikmete teoseid oleks tahtmise korral võimalik kajastada) ja süüdistab Eesti Päevalehte oma sünnipäeva unustamises (Raudam 2007), millest leiab inspiratsiooni (:) kivisildnik, kes loob veebipäeviku, kuhu on kõigil soovijatel võimalik T. Raudamist arvustusi kirjutada.¹

J. Kausi mainitud sõnavõtt on pöördumine oma kaastööliste poole, enda tööpõhimõtete selgitamine. Niisamuti toimivad Eesti Päevalehe uued kirjandustoimetajad Mari Klein ja Mari Peegel, kes annavad üsna selge lubaduse mitmekesistada žanre, pakkuda lugemist paljudele, jätkata põhjalike kirjandusarvustuste traditsiooni (Arkaadial uued toimetajad 2007).

Veel põnevad. Omamoodi huvitavad on paari vanema põlvkonna esindaja sõnavõttud, mis hindavad kriitiku seisu selle kaudu, kui hästi kajastatakse nendest nooremaid autoreid. Mihkel Mutt meenutab, et „vanasti” ei teinud noored nii kiiresti edusamme kui tänapäeval, ning lisaks ei pea ta paljuks öelda, et „kirjandus ei ole lõbumaja, kus noor ja värske kõikse parem. Algajatel ei maksaks teha totaalseid üldistusi, kuulutades oma seltskonna loodu eesti kirjanduse tipuks” (Mutt 2007). T. Raudam aga märkab, et noorte kajastamine kirjandusajakirjades toimub võrreldes vanemate autoritega „ulmelise kiirusega” (Raudam 2007).

Eks ole mõttevahetus „noored vs vanad” samuti seotud kriitika kuvandi peegeldamisega – seekord siis vanema põlve silme läbi, vastanduse teel. Miks ja mille nimel – see on kindlasti omaette huvitav teema, aga mõnes teises kirjutises.

4. Kriitika ajalehtedes

Eesti Päevalehes ilmuvad arvustused peamiselt reedeti kirjanduslisas Arkaadia. Aasta alguses paistab silma NAK-i maine edendamine: arvustusi kirjutavad NAK-i autorid, ilmuvad uudised NAK-i uuest peakorterist, Kettamaailmal toimuvatest suvepäevadest, „Väikese pornoraamatu” ilmumisest ja pornotuurist. Mul puuduvad täpsed andmed, millal lõpeb Jaak Urmeti mõju Arkaadia külgedele, kuid alates märtsist igatahes on näha märke uute

¹ reinraudam.blogspot.com

toimetajate lubaduste osalisest teostumisest: ilmub meeleolukas artikkel Andrus Kivirähkist (Kaldmaa 2007), noorkriitik Brita Melts kirjutab toredasti Mercast (Melts 2007), J. Urmetil on õnnestunud teha intervjuu Debora Vaarandiga (Urmet 2007a), lisaks küsib toimetaja M. Peegel erinevate kirjanike käest (nt Peeter Sauter, Aino Pervik, Jüri Talvet, Contra), mis on nende selle suve raamat (Peegel 2007). Eesmärk pakkuda lugemist paljudele ja mitmekesisstada žanre seega õnnestub, kuid põhjalike arvustuste traditsiooni jätkamine jääb tagaplaanile. Iganädalaselt ilmub 3–4 raamatuarvustust, mille seas kõige rohkem on 1500–2000 tähemärgi pikkuseid arvustusi, mis mõjuvad nii, nagu oleks toimetaja 5000–6000-tähemärgisest tekstist äramahutamise huvides löike välja võtnud. Võrdluseks: rubriigis „Romaani-ülikool” ilmunud artikkel Fjodor Dostojevski „Idioodist” (ilmub EPL-i kirjas-tuse sarjas) on ligi kaks korda mahukam ja sisaldab ka autori eluloolisi andmeid ja viiteid uurimustele temast (Olesk 2007).

Postimees käsitleb raamatuid sama tihti kui Eesti Päevaleht, s.t keskmiselt korra nädalas, kirjandusest võib aga niisama juttu tulla tiheminigi. Postimehes ilmub aasta jooksul kaks kriitika-hitti. Esiteks Arne Merilai mahukas (Postimehe mõistes, s.t üle 5000 tähemärgi) käsitlus Ene Mihkelsoni „Katku hauast”, mis sobiks ka ajakirjas avaldada, olles muuhulgas suurepärane näide kriitika lopsakast poeetikast (Merilai 2007). Teine on Janika Kronbergi arvustus, mis satib „Katkuhaua” meie (kirjandus)ajaloo konteksti (Kronberg 2007). Pealkirja kõrval foto Pronksmehest, mõistagi.

Eesti Ekspressi kultuurilisa Areen rubriigis „Loe” on välja kujunenud täiesti omalaadi formaat: plaadiarvustuse stiilis kirjutatud, lühikest (lugemiskogemust kirjeldavat) narratiivi või kalambuure sisaldav lugemis-soovitus. Hinnang tähendab seega pigem arvustaja valikut „soovitan / ei soovita”, mis jätab tihtipeale selgema ja lugejasõbralikuma mulje kui päeva-lehtedes avaldatavad ja eksperthinnangu muljet jätta soovivad lühikesed hakk-analüüsid.

Lisaks on üks lugemissoovitus alarubriigis „Ära loe” ja „tuntud inimene soovitab” laadis rubriik „3 küsimust”. Kokku mahub lehenumbriisse neid lühikesi lugemissoovitusi keskmiselt 4–5, üks neist tõstetud esile alarubriigis „Nädala raamat”, mille käsitlus on ka veidi pikem.

J. Kaus on märkinud, et „nupp-arvustus ei paku võimalust tõmmata laiemaid üldistusi” ja „arvustus muutub sedasi tõestuseks, et raamat on olemas, ning ehk mahub ära ka arvustaja suhtumine, mida ta kahjuks eriti põhjendada ei jõua” (Kaus 2007a). Kuid usutavasti seesugune lühiformaadiline lugemissoovitus ei peagi olema muud kui subjektiivne, põgusalt kirjeldav ja muljetav (tempokuse huvides kasutatakse jutustavat ülesehitust, kirjeldades ka arvustaja tegevust arvustamisel) – tulemus on sedasi parem, kui ei ürita-ta tabada kolme-nelja lõiguga teose olemust ja veenda sellega lugejat oma seisukoha õigsuses.

Sirbis on alguses märgata muutusi seoses kirjandustoimetaja vahetusega – Jürgen Rooste eelistas pikemale arvustusele mitut lühikest ja jagas trüki-ruumi ka väiksematele rubriikidele (nt „Pealelend”). Uus toimetaja J. Kaus toimib põhimõtte järgi „pigem vähem, aga põhjalikumalt”. Sirbi kirjanduskül on tema ajal muutunud ajakirjalikumaks, millest annab märku ka artiklite tsükliline ilmumine: mõnes numbris on kirjandusrubriigis ainult üks artikkel, aga järgmises võib neid olla koguni kuus.

4. Kriitika ajakirjades

Välja on kujunenud kindel tööjaotus kirjandusajakirjade vahel: Loomingus ja Vikerkaares ilmuvad kirjanike liidu liikmete arvustused (Vikerkaarele on rohkem omane nooremate käsitlemine ja teiste seas ka uustulnukatest kriitikute kasutamine), Keeles ja Kirjanduses ning Akadeemias ilmuvad teadustööde ja sekundaarkirjanduse ülevaated, noorte debütantide arvustamiseks ja noorte kriitikute debüteerimiseks on Värske Rõhk. Selline jagunemine on märk kriitikapildi paikaloikumisest, mis kõigi eelduste järgi peaks looma head tingimused Kajar Pruuli mainitud „žanride ja kõnelemisviiside kaosest” (Veidemann 2006a) väljatulemiseks. Minimaalselt on metateksti ehk arutlusi arvustuse žanri olemusest arvustustes endis, niisamuti jutustusi arvustuse tellijast ja kirjutamisraskustest. Paistab, et eesti kriitik ei ebale enam ja tunneb end kindlamini.

Lähtudes sõna kreeka *kritikos* algtähendusest 'see, kes otsustab', on ajakirjakriitik pikemat aega tundunud olevat pigem see, kes tõlgendab, s.t kriitik loeb end teosesse sisse ja siis jutustab oma elamusest. Eelkõige siin on olnud levinud võte lõikhaaval tsitaatide väljatoomine ja nende järele elamust ja tõlgendust selgitavate ridade lisamine, kusjuures hinnanguid on peetud üleliigseteks. Möödunud kriitika-aastal aga paistis silma meeldivalt palju arvustusi, kus oli olemas nii loov lugemine kui ka otsustuste tegemine. Mihkel Kaevats soovib pärast Kristiina Ehini raamatu „Pillipuhujanaine ja pommipanijanine” analüütilist käsitlust otsesõnu, et „naisõiguslikel muinasharjutustel on tõenäoliselt oma sihtrühm olemas, aga ilmselt ei peaks kirjanik sellele panustama” (Kaevats 2007: 626); J. Rooste kaardistab „Kohalolu” põhjal Mathura arenguteed ja pakub välja võimalikke suundi (Rooste 2007).

Lausa n-õ õpikureeglite järgi kirjutavad just nooremad arvustajad, nagu Johanna Ross ja Epp Ollino, kes ei unusta hea ülesehituse (selge ja sujuv teematiline liigendamine, tabavate tsitaatide kasutamine, aga mitte ülekasutamine) juures ka otsustuste vajalikkust ja nõtket poetikat: Doris Kareva kohta öeldakse „ebatäiuslikkuse haavadest on eesti kirjandus endale võitnud nii mõnegi klassikastaatusesse tõusnud luuletuse” (Ollino 2007: 106); Tiina Laanemi romaanivõistluse esiteos on „ajalehe laupäevalisa, mis on paisutatud raamatus”, kus on „*mainstream*-humeurakas lausestiil” (Ross 2007: 133).

On veel palju erinevaid näiteid, mis kõlbaksid ka viie-kuue aasta tagusesse aega, kuid neil pole erilist pistmist kriitika üldise tasemega, vaid konkreetsete kriitikute eripärase hoiaku ja stiiliga. Näiteks ei toeta ega lüka ümber tänase kriitika arengut (:) kivisildnikule omane käsitlus Andra Teede debüüdist „Takso Tallinna taevas”: „Ajalehed on raamatuga üldiselt rahul. Aga mulle käib Teede raamat närvidele. Seda on peaaegu võimatu lugeda” (:): kivisildnik 2007a).

Juba mainitud kriitika poetika valdkonnast kerkivad eripärastena esile luulelised kriitikud ja esseistlikud kriitikud. Mõlemad on võimalik veel mitmeti jaotada. On kriitikuid, kes otsustavad pigem loova lugemise kasuks ja sedastavad omaenese interpretatsiooni loominguilisusega, mis on võrdne arvustatava teosega, hinnang jääb siin aga tagaplaanile või see tuleb lugejal endal tekstist üles leida. Nt Epp Annuse arvustus Igor Kotjuhi teosele „Teises keeles”, kus lähtepunktiks saab see, et arvustaja arvates tuleks lauset „marjades näeme vaid moosi” võtta hoopis kui „marjades näeme vaid metsa”

(Annus 2007: 109). Teiseks on neid luulelisi kriitikuid, kes kasutavad kujundlikku keelt löök-hinnangute andmiseks, näiteks Vahur Afanasjev ütleb A. Tee-de kohta „oskab astuda ämbrist mööda”, „valitseb pateetikapuldi heebleid” ja „valdab tunde potentsiomeetri nupu pööramise oskust” (Afanasjev 2007b: 181).

Esseistlikku kirjutuslaadi eristab see, et tekst on sidusam ega hüppa ühelt temaatiliselt üksuselt teisele, nii et ridade vahel on suured metafüüsilised tähenduslüngad. Tähendused selgitatakse lahti ja mõnel puhul isegi liiga palju. Siin võiks esimese näitena kasutada J. Urmeti arvustust Andrus Elbingu luulekogule, mis on karmi analüütilis-aruandva ülesehitusega, seletab lahti kõik seigad ja toob tsitaate, kuid jätab hinnangute ainsaks toeks selle, et kriitik on nüüd rääkinud (Urmet 2007a); teisena aga Mart Velskri käsitlust Anti Saare esikteosest „Kuidas sa ära läksid ja mina jäin maha”, kus on jaatamist pingestatud eitusretoorika abil *à la* „ma ei ole sellega öelnud, et A. Saar on minu ideaalkirjanik või mina tema ideaallugeja. [...] Aga see kõik ei välista ju ülilähedast kontakti raamatuga” (Velsker 2007b: 186). Kolmas esseistlik laad on hoogne kujunditevaba arutlus hinnangute kaudu ja hinnangute nimel, näiteks Alvar Loogi arvustus Ivar Silla luulekogust ”Sperma-ga ja puha”: „Vürtsitatuna frivoolsustest ja vulgaarsustest, saavad performatiivsus, lüürilisus, luuserlikkus ja lunastuslikkus Silla tekstides isikupäraselt üheks” (Loog 2007: 114). Neljas esseistlik laad on kõige lihtsam: teose kiitev ümberjutustamine ja lõpetuseks vastamine küsimusele „Kas kõik oligi siis hästi?”, nagu V. Afanasjevi arvustus Valentin Kuigi teosele „Ma olen ilus, ma olen tark, ma olen tugev” (Afanasjev 2007a).

Kõhklevast hoiakust andsid märku ainult kaks arvustust (milletaolisi ei jäänud silma ka ajalehtedes): Peeter Sauter kirjutas Mart Kivastiku näidendiraamatust „Külmetava kunstniku portreed” ja tegi kokkuvõtte „einoh, lugeda oli mõnus” (Sauter 2007: 151), mis aga ilmselt polegi kõhklemine, vaid sauterlik n-õ lihtsa lugeja teadlik hoiak; ning teiseks Olev Remsu arvustus Tarmo Tedre romaanile „Onanistid”, kus Remsu väljendab kahtlust, et küllap anti joomist ja laaberdamist kujutav raamat sihilikult arvustada temale kui karskusaktivistile (Remsu 2007).

6. Kuvandikriitika

Nagu nähtub viimases lõigus toodud näitest, võib tekkida olukordi, kus arvustaja ning teos tekitavad põnevaid seoseid kuvanditega, mida neile mõlemale omistatakse. Siin võib olla tihtipeale oma osa ka toimetajal, kes neid kahte omavahel planeeritult kokku sobitab. Arvustuste kirjutamisel, teosele hinnangu andmisel ja üldise kriitikapildi tekkimisel on 2007. aastal märgatav mitte iseeneslik, vaid teadlik mäng kirjanike ja vähemal määral ka kriitikute (meedia)kuvanditega. Näiteks kui Vikerkaares ilmub arvustus Jüri Üdi „Tiibadega raamatust”, mis sisaldab sõnamänge *à la* „Nahuj Viidingu minas on sõrmed, neis vabandab alailma pingviine” ja üleskutse „matsutage! mõnu garanteeritud!” (Markomaxrebukompus 2007: 195, 197), siis on selle taga aimata kriitikatoimetaja soovi pakkuda teosele värskemata käsitlust intrigeerivamal moel, tellides arvustuse Marko Kompuselt.

Päevalehtede puhul ei ole midagi sensatsioonilist sedastuses, et nende lehekülgedel tehakse kirjanduselu suursündmusteks suuri festivale, sün-

nipäevi või matuseid; niisamuti pole tavatu ka see, et „tavalugeja huvides” käsitletakse põhjalikult vaid suure kuvandiga autoreid (kui autor ise on tundmatu, annab talle näo enamasti mõni institutsionaalne sündmus, näiteks konkurss). Kirjanikukuvandid luuakse suuresti just päevakajalises meedias, mitte süvakriitikas. Tulemusena võib aga süvaväljaandes (kirjandusajakirjad ja kultuurilehe kirjanduskülge) kujuneda arvustuse (hinnanguliseks) osaks autorist tekkinud meediakuvand. Nii kirjutab näiteks Veiko Märka Armin Kõomäe raamatust „Nägu, mis jäi üle” üsna tavapärase analüütilise käsitluse ilma eriliste hinnanguteta, kuid artikli lõpetab lõik „Kõomäe kirjandusliku edu ühele olulisele taustafaktorile on osutanud Barbi Pilvre.... Tänapäeva Eestis suhtutakse ärimeestest kirjanikesse erakordselt hellalt ja soosivalt – täpselt nagu Stalini ajal töölikirjanikesse. Kõomägi – see on tänapäeva Leberecht” (Märka 2007: 1108). T. Laanemi romaanivõistluse võiduteose arvustamisel annab tooni „furoorimaiguliseks klopidud linnalegend autori ebamäärasest sookuluvusest” (Ross 2007: 133), I. Kotjuhi arvustajal „meenub mõte esimesest ”Revidentide” saatest, et miks ometigi ei tooda välja eesti ”venelaste” positiivset osa, neid, kes siiralt armastavad Eestimaad ja tahavad olla selle riigi kodanikud. Igor Kotjuh on kindlasti igati hea eeskuju ja näidis, keda võiks rahumeeli väljaspool kirjanduse kontekstigi eksponeerida” (Sild 2007).

Omaette nähtus on see, kui kriitik otsustab meediakuvandit kasutades kirjutada kokku autori kirjandusloolise portree, mille põhjal on tulevastel põlvedel hea referaate, seminaritöid ja õpikuid kirjutada. M. Velskri käsitlus A. Teede teisest kogust „Saage üle” algab küll tõdemusega, et „meedia vajab kaanetüdrukuid ning juba ammu on saanud heaks tavaks, et maarjamaiseid kirjandusvälju esindab läikival paberil mõni noor, ilus ja andekas poetess”, kuid määravamaks osutub tõik, et autor, kes muuhulgas saab nimetuse „kultuurikallakuga meediatäheke”, on „kirjutanud lühikese aja jooksul palju häid luuletusi” (Velsker 2007a: 1420). See on hea käsitlus just seetõttu, et meediakuvand hoitakse lahus hinnangutest tekstile: „„Saage üle” on liiga traditsioonitundlik, et samastada seda ajakirjanduslike mälu katkestustega, ning liiga isikupärane, et mässida seda ajakirjanduslike siltide pidevusse” (Velsker 2007a: 1421).

Üllatavaid avastusi võib tekkida ka seoses sekundaarkirjandusega, kus kõnealuseks võib muutuda hoopiski kriitik ise – nii juhtus Ardi Liivesest kirjutatud monograafia „Imelaps, kellest ei saanud geniust” arvustuses, kus J. Kaus märkab, et teose autor Vaapo Vaher pole kirjutanud üksnes Ardi Liivesest, vaid kogu raamat võib paista üks suur ”nostalgiline tagasiränne jäävalt lõppenud aegadesse”” (Kaus 2007b).

Teksti allajäämist kuvandile tõendab tõik, et meie päevalehtede jaoks on kirjandus põnev enamasti siis, kui kirjanikud tegid plaadi; kui jagati preemiaid; kui kellelgi on sünnipäev ja kui toimub festival. Pikema käsitluse jaoks on hea leida tugeva kuvandiga kirjanik, hästi sobib A. Kivirähk, kes Postimehes mahub ka kirjandusküljest väljapoole arvamusrubriiki, kus räägitakse tema rahvakirjaniku fenomenist (Korv 2007). Indrek Ryytlest, Mats Traadist ja J. Roostest tuleb juttu seoses Tuglase preemia ja aastapremiatega, T. Laanem on romaanivõistluse võitja.

7. Lõppsõna

Proovin lõpetuseks järeldada midagi konkreetset: hetkel, mil näeme arengut ja küpsust kriitiku rollihoiakus, on kerkinud küsimus kriitiku meedia-lugemisoskusest ja seoses sellega ka kriitiku usaldusväarsusest, mis ei puuduta ainult igipõlist lugeja huvide eest seismist, kirjandusloolise ja -estee-tilise „tõe” kaitsmist, vaid ka žanripuhtust. Kas on võimalik, et kriitikute tase on piisavalt aktsepteeritavaks muutunud, et me võime rääkida juba sellest, mida nad võivad endale lubada; kes lugupeetud kirjandusteadlastest on piisavalt läbinägelik, et taibata – kirjandusküljeks maskeeritud rubriik on tegelikult reklaamitulp.

Elmiste Keele ja Kirjanduse kriitikaülevaadetega on tekkinud kena tava kasutada lõppsõnas tsitaate mullustelt kirjutajatelt. Minu hea õppejõud Mart Velsker kirjutab ülemöödunud aastal oma ülevaate lõpetuseks järgmist: „...kirjandusest kirjutaja peab pidevalt balansseerima enesemüümise ja eneseõigustuse vahel. Hästi kinni makstud nupp mõnes menuajakirjas, mida loevad tuhanded, või täiesti tasustamata artikkel teaduskogumikus, mida loevad ainult autor ja raamatu toimetaja?” (Velsker 2006: 285.) M. Velsker ei mõista hukka kumbagi varianti, mina aga peaksin mõtlema siit edasi. Usun ja loodan, et mida raskem on süvakäsitlejaid menumeediasse osta (menu-toimetaja: „Tahad rohkem raha?”, süvakriitik: „Tahan rohkem trüki ruumi.”), seda kaalukamaks muutuvad nende seisukohad, seda väärtuslikumaks nende loodud kriteeriumid ja aina kuulsamaks nende edulood selle kohta, mis on hea kirjandus ja kus ilmub kvaliteetne kriitika.

Kirjandus

Arkaadial uued toimetajad. – Eesti Päevaleht 2. III 2007.

A f a n a s j e v, V. 2007a. Mida sa teed, kui sa ei ole eriline? – Looming, nr 12, lk 1898–1900.

A f a n a s j e v, V. 2007b. Tüdruk, kes ei tulnud laua pealt alla. – Vikerkaar, nr 10/11, lk 181–182.

A n n u s, E. 2007. Keelest ja moosist. – Vikerkaar, nr 12, lk 109–110.

K a e v a t s, M. 2007. Muinasjutud pommipanijaist naisist ja mõttetulist mehist. – Looming, nr 4, lk 624–626.

K a l d m a a, K. 2007. Viimane mohikaanlane eesti moodi. – Eesti Päevaleht 9. III.

K a u s, J. 2007a. Arvustuse piirid. – Sirp 3. VIII.

K a u s, J. 2007b. Kadunud aega leidmas. – Sirp 7. XII.

(:) k i v i s i l d n i k 2007a. Raudami silmakirjalik avaldus. – Sirp 31. VIII.

K i v i s i l d n i k 2007b. Nad vaatavad telesarju, sest kardavad lõppe. – Vikerkaar, nr 1/2, lk 178–211.

K o r v, N. 2007. Rahvakirjanik. – Postimees 20. II.

K r o n b e r g, J. 2007. Mihkelsoni romaan pesapuust ja selle põlemisest, ajalugu ja tänapäev. – Postimees 22. VI.

L o o g, A. 2007. Pedelilla ja päevalill. – Vikerkaar, nr 3, lk 110–114.

M a r k o m a x r e b u k o m p u s 2007. Meie oma Püha-Paha Jüri. – Vikerkaar, nr 4/5, lk 195–197.

- Melts, B. 2007. Merca 20 aasta loome – viliseva punkluule vägi ja ulg. – Eesti Päevaleht, Arkaadia 30. III.
- Merilai, A. 2007. Tõde ja õiglus ehk tammsaarelik sisekaemus ja liivilikult tundlik mõte. – Postimees 22. VI.
- Mesikepp, I. 2005. Gallup: kirjandus, kirjanik, kriitika ja kriitik. – Sirp 11. XI.
- Mutt, M. 2007. Klannistumine kultuuris. – Postimees 13. I.
- Märka, V. 2007. Jutud, mis jäid üle. – Looming, nr 7, lk 1105–1108.
- Olesk, P. 2007. Romaaniülikool: Fjodor Dostojevski "Idioot". – Eesti Päevaleht, Arkaadia 19. X.
- Ollino, E. 2007. Küsimine tähenduse järele. – Vikerkaar, nr 12, lk 105–108.
- Peeegel, M. 2007. Mis on kirjandusnimeste selle suve raamat? – Eesti Päevaleht, Arkaadia 13. VII.
- Pesti, M. 2002. Kirjutame kirjandusest – hanesule või klaviatuuriga? – Ettekanne 22. märtsil 2002 Tartu Kirjanduse Majas. <http://www.bahamapress.org/index.php?section=bahamapost&file=pesti>.
- Raudam, T. 2007. Arvustuse piirited. – Sirp 10. VIII.
- Remsu, O. 2007. Tarmo, kirjuta ainult elust maha! – Looming, nr 3, lk 466–468.
- Rooste, J. 2007. Eksistentsialistlik Mathura. – Looming, nr 4, lk 619–624.
- Ross, J. 2007. Selles nädalalõpulisas: eesti mehe eri! – Vikerkaar, nr 9, lk 133–135.
- Sauter, P. 2007. Kivastik nagu ikka. – Looming, nr 1, lk 150–152.
- Sild, I. 2007. Liikumine üksikult üldisele. – Sirp 14. IX.
- Tamm, M. 2007. Kriitika on müügis. – Postimees 12. I.
- Urmet, J. 2007a. Debora Vaarandi: lootused olid suured ja ka teadmatust suur. – Eesti Päevaleht, Arkaadia 18. V.
- Urmet, J. 2007b. Rannalapsest tänavakaagiks, tänavakaagist luuletajaks. – Vikerkaar, nr 7/8, lk 193–198.
- Veidemann, R. 2006a. Kajar Pruul: kirjanduskriitikas kestab kriis. – Postimees 29. XII.
- Veidemann, R. 2006b. Kriitika üksildumine. – Postimees 5. I.
- Velsker, M. 2006. Enesemüümise ja -õigustuse vahel. Eesti kirjanduskriitika ja -teadus 2005. aastal. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 267–285.
- Velsker, M. 2007a. Eesti luule Valentina Tereškova. – Looming, nr 9, lk 1420–1425.
- Velsker, M. 2007b. Raamatu näol ei ole tegemist mingi kontseptualistliku kamarajuraga. – Vikerkaar, nr 4/5, lk 186–191.
- Väljataga, M. 2005. Paar palvet retsensendile. – Sirp 28. X.

Image of Criticism and Image-Based Criticism: Estonian Literary Criticism of 2007

Keywords: Estonian literary criticism, modern Estonian book reviews, image of Estonian critics

Estonian literary criticism published in 2007 is analysed. Compared to analogous material from 5–6 years ago, Estonian literary criticism has developed towards maturity. The critics sound more self-assured and their texts look more professional, most likely owing to earlier discussions over what literary criticism should be like. The study covers the reviews published in the magazines *Looming*, *Vikerkaar*, *Värske Rõhk* and *Keel ja Kirjandus*, as well as the cultural pages of the dailies *Eesti Päevaleht* and *Postimees*, and the literary pages of the weekly newspapers *Eesti Ekspress* and *Sirp*.

It states in the article that the critics and criticism editors of today do engage in public analysis of their role as such, but not in their reviews but in separate essays. Most of their reviews combine creative reading with cautious evaluation (not superficial reading with extreme evaluation). Criticism editors have become more exacting and they are openly critical about the contributors. There is less of literary political positioning and mutual hyping-up of circles of friends. Lost are groupings of newcomers with a poignant need for self-establishment in the foreground, as well as the resigned yarn possibly spun by elderly authors.

As for media impacts, dailies seem to be particularly fond of associating their book reviews with certain commercially successful images based on sale success or on winning a contest. Thus the article analyses not only the image of criticism, but also those writer images that pass over from daily media to quality magazines – a process inspiring image-based criticism.

Priit Kruus (b. 1981), BA, teacher of literature (high school level), Tallinn Old Town Educational College, priit.kruus@va.ee